

REGULISANJE UČITELJSKIH PLATA I OVERA SVEDOČANSTVA NA KOSOVU I METOHIJI U PERIODU OD 1878. DO 1912. GODINE**

Apstrakt: *Položaj srpskih škola i srpskih učitelja na Kosovu i Metohiji bio je težak i nesiguran, jer su stalno bili na udaru turskih vlasti i Arbanasa. Turske vlasti su u mnogim učiteljima gledali ljude, koji aktivno rade na ostvarivanju srpskih nacionalnih interesa, dok su srpske škole smatrali mestima u kojima se potkopava autoritet turske uprave i države. Prosvetna politika je težila, da osnovne škole budu mesto, gde se obrazuju i vaspitavaju učenici i nosioci kulturnog prosperiteta. Ovako zamišljena osnovna škola i koncepcija obrazovanja i vaspitanja, uzrokovala je i visoke zahteve u odnosu na prosvetne radnike. Od učitelja se zahtevalo da budu i prenosioci znanja i vaspitači i nacionalni radnici i prosvetari. Nemoćni da pokrenu korenite društvene promene, učitelji su društveni rad usmeravali na buđenje nacionalne svesti i na očuvanje školske samouprave na osnovu Patrijaršijskih privilegija, na urednom obaveštavanju Konzulata o događajima u svojoj sredini. Njihove izveštaje Srpska vlada je koristila za zvanične proteste pred Portom i obaveštavanje svetske javnosti o položaju svojih sunarodnika u Otomanskoj carevini. Tako su najviše, turski državni organi osporavali srpskim školama dozvolu za rad. Od učitelja su tražili da diplome o završenoj školi potvrđuju pred nadležnim vilajetskim organima u Skoplju, čime se temeljno menjala društvena pozicija srpskih škola.*

Ključne reči: *učitelji, overavanje svedodžbi, Patrijaršijske privilegije, dozvole za rad, mitropolit Nićifor*

* Institut za srpsku kulturu, Priština-Leposavić; mirjana.bazic@gmail.com

** Ovaj rad je rezultat projekta FPISKL Materijalno i duhovno blago Kosova i Metohije – pravni aspekt. Projekat je pokrenut sporazumom Pravnog fakulteta sa Institutom za srpsku kulturu, Leposavić.

1. Uvod

Položaj učitelja u nastavi i društvu je oduvek bio interesantan i za istraživa-nje zahvalan problem. Otuda i potreba istraživača iz različitih naučnih oblasti, pre svega pedagogije, da na kompleksniji i celovitiji način istraže njegov položaj, kako u današnjoj školi i društvu, tako i u prošlosti.¹ Ma koliko se zagovarala teza da je učitelj, koji obavlja profesiju oduvek cenjenu u našem narodu, nezavistan u svom radu, škola, nastava, a samim tim i učitelj, koji je neposredni voditelj nastave u svim njenim fazama u mlađim razredima osnovne škole, zavisio je od konkretnih društvenih odnosa. Otuda i činjenica da je bilo primera u prošlosti, da su predstavnici vlasti u učiteljskoj profesiji „... nalazili glavno uporište za ostvarivanje svojih ciljeva”². Sve to ukazuje, da učitelj nije nezavistan u svom radu, i njegov je položaj, sistemski određen i definisan.

Uočljivo je da učitelj pored pravnog i materijalnog položaja, ima i društveni položaj. Današnje društvo karakteriše stalni razvoj nauke i tehnologije, naročito informatike. Karakteriše ga i globalizacija, koja, kao proces planetarnih razmera, dovodi do promena u svim sferama društvenog života i rada³. Posledice globalizacije su brojne. Jedna od njih je i reforma na svim nivoima školovanja. Od škola se u takvim okolnostima očekuje, da se prilagode nastalim okolnostima, a od učitelja da doprinesu efikasnom sprovođenju svih, pa i reforme u školi. Sve to upućuje na zaključak, da društveni položaj učitelja, zavisi od značaja koji u društvu imaju znanje i obrazovanje.

Napred navedeni najčešći položaji učitelja, nisu međutim garancija da on može razviti svoj stvaralački i slobodni duh. Pored toga, učitelji do sada uglavnom nisu bili ni materijalno nezavisni. S ovim problemom, učitelji su se oduvek suočavali. O tome nije bilo celovitijih publikacija. U ovom radu se proučava regulisanje učiteljskih plata na Kosovu i Metohiji u periodu od 1878. do 1912. Problem ovog teorijsko-istorijskog proučavanja je overa svedočanstava na Kosovu i Metohiji u navedenom periodu.

2. Istorijska dimenzija regulisanja učiteljskih plata i overa svedočanstava na Kosovu i Metohiji

Stav turskih vlasti prema pravoslavnom življu dostiže vrhunac za vreme ustanka u Bosni i Hercegovini 1875. i srpsko-turskih ratova 1876-1878. Ali

¹ Milenović Živorad (2011): „Inclusive Education as a consequence of the globalisation process”, *Metodicki obzbori*, 6/12, 73–79.

² Milenović Živorad (2013): *Nastavnik u inkluzivnoj nastavi*, Zadužbina Andrejević, Beograd, fn 30.

³ Milenović Živorad (2011): „Stil vodstva nastavnika inkluzivne nastave“, *Život i škola*, 57/25, 154-166.

i pored svih teškoća, koje prouzrokuju ne samo stagnaciju, već povremeno i duboke padove, prosvetni život je ipak postojao. Period do srpsko-turskih ratova, završio se osetnim proširenjem školske mreže na Kosovu i Metohiji i stvaranjem preduslova za njen dalji razvitak. On predstavlja prvu značajnu etapu borbe za unošenje novih, savremenijih pedagoških pogleda u nastavu⁴. "Škole i učitelji su ostali bez materijalne baze, a i bile su opterećene posledicama stvorenim navedenim ratom. Mnogi učitelji sve do ratova bili su van Kosova, pa im je povratak u Tursku posle završetka ratova bio onemogućen⁵". Kada se posle završenih ratova počne raditi na tome, da se što više naših škola otvori, bivši učitelji u ovim krajevima ne htedoše da se vrate na svoja mesta, jer im se u Srbiji dadoše učiteljska ili pisarska mesta. Uz to turski vojni sudovi ne prestadoše od 1881-1884. pretresati naše škole i stanove učitelja, od kojih trojicu i osudiše na zatočenje. Jedini izvori za izdržavanje škola u ovim krajevima su crkveni prihodi. Crkveni prihodi se ne troše samo na izdržavanje škola, nego su oni izvor i za potporu nemoćnima i siromašnima za života i pri smrti. Kada se tome doda da masa naroda ne shvata korist koju dobro uređene škole i učitelji donose, onda nije ni čudo što se škole ne množe i što učitelji služe za neznatnu platu.⁶

Za učiteljski poziv spremao se u Srbiji od početka 60-ih godina, zahvaljujući stipendijama dobijenim od bogatog trgovca Sime Igumanova (1804-1882), izvestan broj darovitih đaka sa Kosova i Metohije. Njihov broj postao je znatno veći posle 1868. godine, kada je u Beogradu na predlog srpskog mitropolita Mihaila, obrazovan Prosvetni odbor za škole i učitelje u Staroj Srbiji, Makedoniji, Bosni i Hercegovini. Pod patronatom Odbora, rad na poboljšanju prosvetnih prilika ubrzo je dao značajne rezultate. Otvarane su nove i novčano pomagane postojeće škole, a nastava je izvođena po boljim programima⁷.

Učitelji na Kosovu i Metohiji obrazovali su se u Bogoslovsko-učiteljskoj školi u Prizrenu. "Bogoslovsko-učiteljska škola u Prizrenu je davala svojim pitomcima solidno obrazovanje iz društvenih nauka, solidno pedagoško obrazovanje, bogato teološko obrazovanje i solidno obrazovanje iz veština u okviru kojih se posebno isticalo muzičko obrazovanje i vaspitanje. Učitelji koji su se obrazovali u drugim učiteljskim školama van Kosova i Metohije sticali su kompletnije obrazovanje"⁸. Zbog nejednake stručne spreme neophodno je bilo usavršavanje nastavnika osnovnih škola i to u smislu kompenzacije obrazovanja, koje nisu ste-

⁴ Čanović Svetozar (1967): *Specifični problemi nastave u školama Kosova i Metohije*, Zajednica naučnih ustanova Kosova i Metohije-studije, Priština, fn 48.

⁵ Đorđević Zoran (1993): *Političko-prosvetna delatnost Srbije na Kosovu i Metohiji u 19. i početkom 20. veka*, Prizren, fn 91.

⁶ Džambazovski Kliment (1986): *Građa za istoriju makedonskog naroda iz Arhiva Srbije*, Tom IV, Knj. II (1886-1887), fn16-17.

⁷ *Kosovo i Metohija u srpskoj istoriji* (1989): Beograd, fn 201-202.

⁸ Tasić Zorica (1991/92): „Obrazovanje i usavršavanje učitelja osnovnih škola na Kosovu i Metohiji u predratnoj Jugoslaviji (1918-1941)“, *Zbornik radova filozofskog fakulteta-Priština*, fn 392.

kli putem redovnog školovanja. Usavršavanje se ostvarivalo i u drugom pravcu, nadograđivanjem, osvežavanjem, proširivanjem i produbljivanjem osnovnog obrazovanja, koje su stekli putem redovnog školovanja u učiteljskim školama. Značajnu ulogu u usavršavanju učitelja osnovnih škola imali su školski nadzornici. Učitelji osnovnih škola sa Kosova i Metohije polagali su praktičan učiteljski ispit, izvan Kosova i Metohije u učiteljskoj školi u Skoplju. Jedan od osnovnih obeležja usavršavanja učitelja osnovne škole, je to što su ga pomno pratili upravitelj škole i školski nadzornik, a rad na usavršavanju je ulazio u ocenu rada učitelja, koja je uticala na materijalni i društveni status učitelja⁹.

Razlike u učiteljskim primanjima bile su velike, što je izazvalo nezadovoljstvo učitelja, njihove česte molbe za povišice, kao i međusobne sukobe. Sem toga ni plate pri postavljenju nisu jednake, jer u nekim rejonima nema učiteljskih pripravnika, već se odmah postavljaju s platom, koja je u pravilniku predviđena, a u drugim se rejonima postavljaju za pripravnike, pa naravno i sa manjom platom. "Da bi prosvetna mašina uspešno vršila svoj posao, neophodno je ustanoviti prosvetni savet i zavesti stalnu reviziju. Nadležnima ostaje da izvrše čitav niz reformi na prosvetnom polju, od čega će zavisiti hoćemo li kao prosveteni narod postojati ili ne"¹⁰.

Kao kriterijum u rešavanju opstanka ili zatvaranja izvesne škole, služio je Odboru broj đaka. Škola u kojoj se na ispitu ne javi 10 đaka, po mišljenju Glavnog prosvetnog odbora zaslužuje da se zatvori. To je minimalan broj đaka jedne seoske škole, koji bi se mogao opravdati da njen učitelj uđe u školski budžet Raško-prizrenske eparhije. Na račun plata otpuštenih učitelja, mogao bi se regulisati položaj i popraviti materijalno stanje učitelja bez tereta za školski budžet, gde bi svaki učitelj prema svojoj spremi i godinama službe bio nagrađen. Tim pravilnim odnosom više prosvetne vlasti, izbegli bi se neprestani protesti pojedinih učitelja. Seljani u Raško-prizrenskoj eparhiji, stekli su pojam o školama, kao o luksuznim ustanovama, pa ih zato deca slabo posećuju. Međutim kada bi učitelji sa malo više volje radili na poljoprivrednom unapređenju, seljaci bi lakše shvatili važnost i značaj škole. Razlog tome je da bi se nove škole po molbi seljaka otvarale, a ne i stare zatvarale. Među učiteljima Raško-prizrenske eparhije ima i takvih koji su sposobni i voljni za rad, dok je više onih koji ne odgovaraju nadama i željama protestanske školske vlasti. Iako su nerad, nemir, zabačenost mane većine naših učitelja, oduzimaju im pravo na poboljšanje njihovog materijalnog stanja od strane više prosvetne vlasti. Glavni prosvetni odbor, smatra da treba regulisati i povećati plate učiteljima. Time bi se zauvek stalo na put tužakanjima učitelja, njihovom prebacivanju na pristrasnost prosvetne vlasti u određivanju plata i davanja povišica. Učitelji jednake kvalifikacije i jednakih godina službe nejednako su nagrađeni platom. Glavni prosvetni odbor predlaže spisak

⁹ Tasić Zorica (1996): „Obrazovanje i usavršavanje učitelja osnovnih škola od 1918. do 1921. godine u Kosovskoj Mitrovici“, *Učitelj časopis*, 53/54, 9-11.

¹⁰ Čolić Ljiljana (2018): *Carigradski glasnik svetilnik srpstva u vekovnoj tami*, Zavod za udžbenike, Beograd, fn 187.

takvih učitelja i moli da se oni izjednače, a onima kojima periodične povišice nisu date, treba odrediti, ako finansijsko stanje dozvoljava.¹¹

Već od 1885. Srbija je počela sistematski da pomaže srpske učitelje na Kosovu i Metohiji. Da bi rešio probleme izazvane nejednakim platama, generalni konzul u Skoplju Vladimir Karić je 1891. predložio način na koji treba da se regulišu plate srpskih učitelja u Staroj Srbiji, kao i u Makedoniji. "Prema njegovom predlogu trebalo je da se svi učitelji podele u tri kategorije. U prvu bi spadali učitelji, koji su završili Bogosloviju i imali bi platu od 480 dinara godišnje, u drugoj bi se nalazili učitelji, koji su osim Bogoslovije završili i jednogodišnji učiteljski kurs u Beogradu, njihova godišnja plata bi iznosila 600 dinara i u trećoj bi bili učitelji, koji su završili učiteljsku školu u Srbiji, čija bi plata iznosila 800 dinara godišnje"¹².

U školovanju srpskih pitomaca iz Turske veliku ulogu imalo je i Društvo Svetog Save. "Ovo društvo je 1888. u Beogradu osnovalo pripravnu svetosavsku školu, kojom se želelo da se za što kraće vreme spremi što veći broj kandidata za učitelje i sveštenike u srpskim zemljama pod Turcima"¹³.

O radu van škole biće nadležan da daje ocene samo Konzul u čijem je rejonu učitelj. Od učitelja se traži da u nastavi primenjuje princip savremene pedagogije, a van škole da mu vladanje i ponašanje u svakom pogledu bude besprekorno, kako bi služio kao ugled u svemu, i time pridobijao pristalice za našu narodnu stvar. "Veliku potrebu za učiteljima rešavala je vlada Kraljevine Srbije i Društvo Sv. Sava školujući u Beogradu o svom trošku odabrane mladiće i devojke iz Stare Srbije, sa obavezom da se po završenom školovanju vrate u svoje mesto boravka. Česti premeštaji učitelja iz jednog grada u drugi, gde je skoro svake godine učitelj dobijao novi raspored, izazivali su nezadovoljstvo učitelja zbog osećanja privremenosti i stalnog upoznavanja sa novim đacima i novom sredinom"¹⁴.

Konzulat u Prištini postigao je značajne rezultate na sređivanju školstva na Kosovu i Metohiji. Prvi put u Ministarstvu inostranih dela Srbije, sastavljen je planski raspored učitelja za školsku 1900/01. Ministarstvo inostranih dela Srbije preuzelo je isplatu plata učiteljima. Od tada je konzulat bio za učitelje glavna prosvetna vlast, jer su od njega dobijali plate za rad. Ostali su i stari organi, koji su na neki način, po nekom osnovu imali pravo vlasti nad školama i učiteljima. Tu je najpre turska vlast, jer su srpski učitelji u ovim krajevima bili turski podanici i na srpske škole i učitelje, Turci su primenjivali svoje propise i zakone. Tu su i crkveno-školske opštine, na čijem su se području škole nalazile. One su se i dalje

¹¹ Arhiv Srbije (=AS) Ministarstvo inostranih dela Političko prosvetno odeljenje (=MID PPO), 1902, red 562, Prizren, 7. avgust 1902.

¹² Stijović Milun (2011): „Srpsko školstvo na Kosovu i Metohiji prema izveštajima srpskog konzulata u Prištini“, *Kosovsko-metohijski zbornik*, 4/2011, fn 231.

¹³ Nedeljković Slaviša (2012): *Srbija i Kosovo i Metohija Kulturno-prosvetni i nacionalni rad od 1856. do 1897. godine*, Filozofski fakultet, Niš, fn 322, 329.

¹⁴ Nikolić Olga (1996): „Prava i dužnosti učitelja u Staroj Srbiji i Makedoniji“, *Baština*, 7/1996, 130, 133.

brinule o njima, jer je Konzulat preuzeo samo isplatu plata učiteljima. “Od 1890. svi poslovi se prenose iz Ministarstva prosvete na Ministarstvo inostranih dela. U političkom odeljenju poseban odsek se isključivo bavio poslovima propagande. Pri Ministarstvu inostranih dela, obrazovan je maja 1890. Prosvetni odbor, koji po oceni Ministarstva, nije postigao neke zadovoljavajuće rezultate u radu”¹⁵.

Uredbom o nastavnicima srpskih narodnih škola u Turskoj carevini, koja je stupila na snagu 14. jula 1910. godine, a potpisao je Ministarski savet 1. januara 1910. “Nastavni kadar je podeljen prema školskoj spremi na: Stalne učitelje, privremene učitelje i učiteljske zastupnike. Stalni učitelji su lica, koja su završila Filozofski fakultet ili Učiteljsku školu i položila u njoj učiteljski ispit. Privremeni učitelji bili su lica, koja su završila Učiteljsku školu bez učiteljskog ispita ili Bogosloviju, ili potpunu srednju školu ili Filozofski fakultet kao vanredni učenici. Nakon dve godine, oni su mogli polagati učiteljski ispit i time steći pravo da postanu stalni učitelji. Pravo na povišice, penziju i izdržavanje u slučaju otpusta imali su samo stalni učitelji”¹⁶.

Materijalno obezbeđenje škola i posebno učitelja je predstavljao bolnu tačku. U pogledu učitelja, opštine nisu bile u stanju da obezbede pristojno i redovno izdržavanje, pa je to imalo ozbiljnih posledica u radu škola¹⁷.

Srbija je vrlo rano počela da odvajati finansijska sredstva i svoje osposobljene učiteljske kadrove, u cilju organizovanja političke i kulturno-prosvetne propagande. Međutim svoje ionako skromne mogućnosti, Srbija je morala racionalno da troši. “Što se tiče samog življa u ovim krajevima, on je trpeo velike žrtve da bi stekao svoju političku i nacionalnu slobodu. On je u Srbiju gledao kao u jednog svog spasioaca, a u prosvetnom pogledu koristi sva njena stečena iskustva i svu pruženu podršku. Među njima je bilo često i onih, koji nisu bili rodnom iz Stare Srbije, već su napuštali svoju slobodnu zemlju i dolazili u ove krajeve rizikujući i svoje živote, prenebrejavajući opasnosti od turskih progona, samo da bi doprneli zajedničkoj želji oslobođenja ovih krajeva od Turaka”¹⁸.

Plate našim učiteljima izdavane su preko nekoliko ruku. Učiteljima u Staroj Srbiji, izdavana je najvećim delom preko Prizrenske Bogoslovije. Da bi se i Skopskom konzulu i Prizrenskoj bogosloviji olakšalo, i da bi učitelji urednije platu dobijali, ovaj posao je trebalo jače decentralisati, kako radi pomenute potrebe, tako i radi jače mogućnosti za kontrolisanjem učitelja i njihovog rada. Konzul Karić predložio je da se škole u Staroj Srbiji podele i da: Prizrenskoj bogosloviji ostane samo prizrenski i pečki okrug, Konzulatu prištinskom, da se preda Prištinski, Vučitrnski, Mitrovički i Gnjilanski okrug.¹⁹

¹⁵ Dobrić Vučina (2010): *Prosvetiteljstvo i školstvo u Starom Kolašinu*, Zubin Potok, fn 153-154.

¹⁶ Stijović Milun (2011): „Srpsko školstvo na Kosovu i Metohiji prema izveštajima srpskog konzulata u Prištini“, *Kosovsko-metohijski zbornik*, 4/2011, fn 231.

¹⁷ Čunković Srećko (1971): *Školstvo i prosveta u Srbiji u 19. veku*. Beograd, 44.

¹⁸ Petković-Popović Radmila, Šalipurović Vukoman (1970): *Srpske škole i prosveta u zapadnim krajevima Stare Srbije u 19 veku*, Priboj, fn 290-291.

¹⁹ AS, MID PPO, 1890, red 7, f-3, Uskub, 12. mart 1890.

Što se tiče predloženih plata za đake, koji su završili učiteljsku školu u Beogradu, i onih koji su završili Prizrensku bogosloviju postojala je razlika. Prvi su dobijali kao početnu godišnju platu 800 dinara, a ovi drugi 300 dinara. S obzirom da se time zapostavlja Bogoslovija u Prizrenu, ta razlika se svela na minimum. Bilo bi neprirodno, da oni koji služe u Srbiji pod mnogo povoljnijim okolnostima, budu mnogo bolje nagrađeni, nego oni koji služe ovde. To bi izazvalo nezadovoljstvo i prinuđenost da rade ovde. Samim tim postoji razlika i u stručnoj spremi. Đaci učiteljske škole bolji su učitelji, a đaci Prizrenske bogoslovije bolji bogoslovi. Ta razlika u spremi je jednom izazvala i potrebu za ustanovom skraćenog kursa, u kojoj su upućivani đaci, koji su završili Prizrensku bogosloviju da svoju spremu za učitelje dopune. Kandidati za školovanje sveštenika, bili su jedino bogoslovi Prizrenske bogoslovije. Treba da znaju da su oni samo privremeno učitelji, dok se stvore sveštenička mesta, pa kao privremenima, treba davati različitu platu od ostalih. Konzul je skrenuo pažnju i na to, da se kod različitih konzulata različito određuje plata, gde bi učitelji rado pobegli iz rejona jednog u rejon drugog konzulata. Valjalo bi jednom za svagda propisati jednake plate, za jednako kvalifikovane ma gde god oni bili. Međutim ima situacija, gde je učiteljima u pojedinim mestima potrebno da imaju veću platu, nego u nekom drugom mestu. Konzul bi u takvom slučaju odredio dodatke, koje bi vezao za izvesna mesta, a plate uvek zadržavao jednake.²⁰

3. Zakon o trošenju uštede iz kredita poverenog na plate učiteljske, na nagrade za odlikovanje.

Ako bi se u kojoj godini pokazala ušteda u kreditu ostvarenom na učiteljske plate, ovlašćen je Ministar prosvete i crkvenih dela, da može do 14000 groša, računajući, zaustaviti i izdati na nagrade učiteljima, koji se u svojoj dužnosti odlikuju. Kada se desi da ušteda bude manja od 14000 gr. ostavljace se u štedionicu uprave fondova, a deliće se na nagrade, onda kada bude tolika, da će se moći nagraditi dovoljan broj učitelja. Ako se pak koje godine ne bi utrošila sva suma, kojom se može na nagrade raspolagati, ostatak ostaje za iduće godine i ostavlja se u štedionici. Ni jedne godine ne može se dati više od 70 nagrada. Nagrada ne može biti manja od 7, niti veća od 10 dukata. Nagrade se daju učiteljima, koji se kroz tri godine uzastopno s uspehom i vladanjem odlikuju. Uvek se nagrađuje onoliko najboljih učitelja, koliko je nagrada za koju godinu određeno. Kada se nagrada daje za trogodišnji uspeh i vladanje, onom ko je dobije jedne godine, ne može biti ponovo nagrađen, sve dok ponovo ne prođu tri godine.²¹

²⁰ AS MID PPO, 1896, red 611, f-2, Priština, 21. septembar 1896.

²¹ AS, Varia, 1609, Zakon o trošenju uštede iz kredita poverenog na plate učiteljske, na nagrade za odlikovanje, Prizren, 21. mart 1891.

4. Overavanje učiteljskih diploma

Svu vlast u školskom i nacionalnom radu, imali su Konzuli, a pred turskim vlastima, ta vlast je pripadala mitropolitu. U politici nacionalnog rada, rasporeda učitelja, sveštenika, konzuli su želeli da imaju punu vlast, koju je takođe želeo i mitropolit²².

Stanje srpskih škola na Kosovu svakim je danom sve gore. Ovdašnji Mutesarif po nalogu iz Skoplja, čini sve moguće smetnje. Svi učitelji su najpre pozvani u Skoplje da potvrde svedodžbe. Međutim umesto potvrde svedodžbi tražen im je ispit, ne bi li se zaplašili i okanuli posla. No kada se većina za ispit javila, izmišljeno je drugo i poslani su svi natrag da potraže od Mutesarifa uverenje, da su dobrog vladanja i da on nema ništa protiv njih, da budu srpski učitelji. I tako naši učitelji šetaju od Skoplja do Prištine i obrnuto, bez ikakvog uspeha i nade. Kada su iscrpljena sva sredstva zastrašivanja, na kraju se pristupilo okrivljivanju i zatvaranju učitelja. Opština što je bilo u njenoj moći i nadležnosti pomogla je. Obratila se Mitropolitu Melentiju, a on Patrijaršiji. Koliko je poznato iz akta Ministarstva, i Stojan Novaković se obratio Patrijaršiji, ali stvarni uspeh još uvek se očekuje. Melentije neće da preuzme nikakvu inicijativu, iako bi imalo izgleda da se nešto uradi. On neće da zapopljuje one koji su završili Prizrensku bogosloviju, jer veli kvare mu veru, a zapopljuje ljude sa sokaka. Tako u Gračanici imamo jednog popa Bugarina ili bar čoveka bugarskih ideja. Ovo nije zgoreh napomenuti, jer se može pokazati da radi i protiv interesa Patrijaršije. Kod Patrijaršije trebalo bi se založiti, da se na mesto Melentija postavi časniji, obrazovaniji i aktivniji srpski Mitropolit i tako bi mogli stvoriti pravilan centar za našu propagandu. U opšte sadašnje stanje naših škola na Kosovu, najoštija je kritika za naš rod, koji nema svoje čvrste organizacije²³.

Ministarstvo je došlo do saznanja da će Turci celu akciju protiv naših škola u Raško-prizrenskoj eparhiji voditi na osnovu odobrenja za otvaranje srpskih škola-Rusat name. "Izgleda da u tim odobrenjima rusat name-imaju predviđena prava i dužnosti srpskih učitelja, i kako se srpski Mitropoliti nisu setili da prevedu i prouče te rusat name, to su Turci još odavno određivali prava i dužnosti srpskih učitelja protivno privilegijama patrijaršijskim, tako da su rusat name u stvari krnjile privilegije srpskih mitropolita. Sad su za Turke te rusat name očigledan dokaz, da su se srpski mitropoliti u školskom pogledu svojevoljno odrekli patrijaršijskih privilegija i da srpski učitelji moraju overavati diplome kod Mufarifa. To će biti turska teza"²⁴.

²² Šalipurović Vukoman (1972): *Kulturno-prosvetne i političke organizacije u Polimlju i Raškoj 1903-1912. godine*, Opštinska zajednica obrazovanja, Nova Varoš, 326.

²³ AS, MID PPO, 1890, red 7, f-2, Priština, 1. februar 1890.

²⁴ Vojvodić Mihailo, Aleksić-Pejković Ljiljana (2010): *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903-1914*, Књ. 3, св. 1/1, fn 266.

Pozivajući se na zakon o javnoj nastavi, vlasti zovu neke učitelje iz Prištine u Skoplje, da im se overe svedodžbe. Kada su došli u Skoplje, one im saopštavaju da moraju da polažu ispit, misleći da se učitelji neće smeti podvrgnuti ispitima. Zatim ih vlasti upućuju natrag da od mutesarifa dobiju uverenje, kako su dobrog vladanja i kako on nema ništa protiv njih da budu učitelji. Uskoro će ti učitelji Josif Studić, Trajko Marković i Jelena Drobnjak, biti pohapšeni i sprovedeni u Skoplje²⁵.

Što se tiče pitanja overavanja svedodžbe kod Muarifa biće dosta teško za srpskog mitropolita da izađe kao pobednik. Ali ako je Kr. Ministarstvo rešeno da vodi borbu radi očuvanja privilegija sav rad treba preneti na srpsko Poslanstvo i Rusku ambasadu. Mitropolit bi trebao da zatvori škole, a zatvaranje crkve da ostavi kao krajnje sredstvo, tek tada bi i on ušao u pravu borbu, a ovako borbu vode samo učitelji, koji leže zatvor i izlažu se ganjanjima od strane vlasti. Tuholka je obavestio da su u Vučitrnu zatvorene škole zbog neoverenih svedodžbi, dok su u Mitrovici tražili samo Mitropolitova uverenja i pitali za broj đaka. O svemu ovome je izvestio svoju ambasadu. Videla se volja i želja kod Tuholke, da pomogne srpskom narodu. Učitelji koji rade u školi bez muarifske dozvole i bez potvrđena svedočanstva, osuđuju se na novčanu kaznu, koja može biti od 2 do 10 turskih lira, a pored toga zabranjuje im se rad u školi sve dok ne potvrde svedočanstva. Učitelji nisu pristali na ovu presudu i hoće da apeliraju²⁶.

U poslednje vreme izveštaji naših konzula iz kosovskog vilajeta donose vrlo često glasove o raznim smetnjama, koje turske vlasti, po svojoj prilici potplaćeni Bugarima čine našim školama. No to nisu samo obične smetnje, koje su i do sada uvek činile, već su turske vlasti na razne načine počele i da zatvaraju škole. Tako je zatvorena u okolini Lipljana srpska škola. Bugarska propaganda ne ostavlja na miru škole u Staroj Srbiji. Ona svoj cilj postiže preko valijskog mearifata u Skoplju. I učiteljica Zorka iz Gnjilana²⁷ morala je otići za Skoplje, a iz Skoplja za Beograd. U Prištini ne rade učitelji, Trajko Marković, Josif Studić i učiteljica Drobnjak (ima dva meseca), jer im je naređeno da prethodno overe svedodžbe u mearifatu. Ova je teškoća za učitelje srpskih škola svuda jedna i ista. Prištinski

²⁵ *Spomenica četrdesetogodišnjice muške gimnazije u Skoplju 1894-1934*, (1934): Skoplje, 4.

²⁶ Vojvodić Mihailo, Aleksić-Pejković Ljiljana (2010): *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903-1914*, књ. 3, св. 1/1, 319-320, 393.

²⁷ Kada je stigla za učiteljicu u Gnjilanu Zorka N. koja je svršila 3 razred više devojačke škole u Beogradu, trebalo je da polaže ispit u Inspektoratu. Niko nije verovao da će nas ona demantovati, kako su naše učiteljice spremnije od bugarskih u grčkih. I pored sve pomoći da joj se na ispitu daju laka pitanja, nije pružila nikakvo znanje, što je bila gorka pilula za prosvetu. Ukoliko naše veze sa Konzulatom u Skoplju i u drugim mestima bejahu česte i toliko se više razvija i srpski prosvetni rad. Još i u toliko što su nadležni turski krugovi nalazili za potrebno da preko nas parališu bugarski rad. I kada se našim Konzulima i Poslanicima u Carigradu i od strane viših turskih krugova izlazilo u susret u otvaranju naših škola i nameštanju srpskog vladike, oni su time jednim metkom po dva lova lovili. Pokazali su nam se prijatelji i svojim državnim interesima donosili izvesne zamišljene koristi. (Kapetanović Stojan (1927): „Srpske škole i učitelji u J. Srbiji 1890. godine“, *Južni pregled*, god. 1, br. 5/6, 96, 100).

konzul smatra da bugarska propaganda moćnim kapitalom potkupljuje tursko činovništvo u Skoplju, koje bez dobijenih naredbi iz Carigrada, svojevolumino izmišlja na koji će način srpske učitelje, a srpske škole zatvarati. Radi osvetljavanja ove stvari, postoje dve kopije pisama raško-prizrenskog Mitropolita Melentija, koji je isti pisao prizrenskom proti Stefanu Kostiću, gde se vidi da je on već činio neke korake za otklanjanje ovih smetnji i neprilika. Sava Grujić je uputio molbu G.P. da se zauzme da Patrijaršija poradi kod Porte, da se Mearifat ne sme mešati i smetati našim školama²⁸.

Mitropolit Melentije je takođe učinio predlog po istom predmetu i tražio od Patrijaršije zaštitu srpskih učitelja kod turske vlasti, i da se Patrijaršija osobitim pismom obratila Porti na osnovu saopštenja mitropolita Melentija i tražila da se srpski učitelji kao pravoslavni ne podvrgavaju od muarifa mudira (prosvetnih nadzornika) ispitima bugarskih učitelja, jer je to uvreda veroispovedne slobode²⁹.

Sa nastavnicima osnovnih škola došlo je do zapleta. Oni dosad nisu dobili uverenje od G. Mitropolita, te su ih turske vlasti pozivale, da učumatu podnesu svoje školske svedodžbe, školski program i udžbenike po kojima rade. Tako je bilo sa učiteljem u Lipljanu. Njemu su vratili svedodžbu i knjige, a zadržali samo program. I ostale učitelje u ovoj kazi poziva turska vlast. Kajmakam u Gnjljanu, tražio je da učitelji odnesu svoje svedodžbe vilajetskom muarifu u Skoplju, gde bi se pregledale i valjda potvrdile. Još se gnjljanski kajmakam raspitao, koji su po imenu srpski učitelji u Bostanu, Kamenici, Kololeču, Domorovcu, Korminjanu i Ranilugu. I njih će, jamčano, kao i one u Gnjljanu uputiti da se sa svedodžbama prijave vilajetskom muarifu. Sav trud da se patrijaršijske povlastice održe u rukama Nićifora, neće velike koristi doneti ni srpskoj školi ni srpskoj stvari. Svakim novim pokušajem da se Mitropolit zadobije, da saglasno sa Ministarstvom radi, samo je gubljenje vremena i ubijanje ugleda Vlade NJ.V. Kralja pred narodom. Mi ovde dokumentujemo nemoć Kraljevine Srbije, prema Mitropolitu, kojeg je baš Srbija popela na ovo visoko dostojanstvo, da bi joj bio od pomoći u srpskim poslovima. Čuvati pak patrijaršijske privilegije na svoju štetunije savetno, kao i dalje apelovanje na Mitropolita Nićifora, jer sepokazalo nekorisno³⁰.

Mitropolit Nićifor ima prava i školske privilegije, koji imaju i ostali mitropoliti grčki. Kada bi lokalne vlasti tražile, da učitelji u njegovoj eparhiji podnose na overavanje svoje diplome, onda bi one postupile protiv člana 11 Turskog Ustava. "Balugdžić, naš generalni konzul u Skoplju, rekao je Mitropolitu, da će preko delegata srpske lige u Solunu dejstvovati kod Mladoturskog odbora, da se ne krnje Mitropolitova školska prava, a tako i u Skoplju kod nadležnih faktora"³¹.

²⁸ Džambazovski Kliment (1988): *Građa za istoriju makedonskog naroda iz Arhiva Srbije*, Tom V, Knj. I (1890), fn 5-6.

²⁹ AS, MID PPO, 1890, red 7, f-2, Priština, 10. februar 1890.

³⁰ Radenić Andrija (1991): *Dokumenti o spoljnoj politici Srbije 1903-1905*, sv.1, fn 90-91.

³¹ Vojvodić Mihailo, Aleksić-Pejković Ljiljana (2010): *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903-1914*, књ. 3, св. 1/1, fn 941.

Konzul Rakić je bio uveren, da Nićifor predstavlja sve veći teret politici Srbije. „...U telegramu od 31. decembra 1910. izvestio je, da su turske vlasti naredile otvaranje škola, ali da ne žele da opšte sa mitropolitom zbog njegovog držanja. One su naredbu saopštile neposredno učiteljima, a na ovo je Nićifor zabranio otvaranje škola. Telegramom od 23. decembra 1910/5. januara 1911. saopštio je, da zbog mitropolitovog držanja postoji opasnost da škole definitivno izgubimo. Zapažao je i iz držanja ruskih konzula da Rusi nemaju simpatija prema Nićiforu i da zbog toga nas slabo pomažu. Zbog Nićifora su učitelji u nezgodnom položaju, jer ako poslušaju mutesarifa kazniće ih mitropolit, a ako slušaju mitropolita goniće ih mutesarif³²”.

Ono što je svakako poznato, „...s obzirom na različite stavove o pojedinim pitanjima iz nacionalne oblasti i čestih sukoba između mitropolita Nićifora i Vlade Srbije, održan je sastanak konzula 1911. u Beogradu, gde su do sitnica razrađeni zadaci u vezi sa smenom mitropolita. Međutim sve te pripreme nisu bile potrebne. Mitropolit je odmah podneo ostavku na iznenađenje i konzula i vlade Srbije. Kao razlog naveo je loše zdravstveno stanje. Vlada Srbije odredila je mitropolitu Nićiforu penziju od 8.000 dinara godišnje³³. Nikako nije mogao, ili nije hteo da shvati, da prema Turcima treba biti „Vizantinac“ i da se sa Turcima samo na lep način može nešto učiniti. Turcima je išlo u prilog da mitropolit ode, kako bi mogli nesmetano da se mešaju u rad srpskih škola. Smenom Nićifora, srpske škole su izgubile deo svoje autonomije, jer su omogućile turskim vlastima, da vrše kontrolu stručne spreme učitelja. Da turska vlast nije tako brzo propala, ne bi stale na ovome, nego bi išla na škole, a to bi bio nov udarac srpskom narodu. Posle smene mitropolita počeo je normalno rad i saradnja mitropolije Raško-prizrenske i vlade Srbije. Ali izbor kandidata za novog mitropolita izazvao je buru i borbu, koja se nije završila do oslobođenja 1912.

Predstavivši Ministru prosvete Visoke Porte Njegove Ekselencije Munif paši neprilike, koji imaju naši nastavnici sa zahtevima muarif mudira u Kosovskom i Bitoljskom vilajetu povodom nepriznavanja naših školskih svedočanstava i povodom traženja da se isti nastavnici ispitu podvrgnu i objasnivši Njegovoj Ekselenciji, da taj zahtev znači zabranu nastave našim nastavnicima, pošto u stvari turske prosvetne komisije u tim vilajetima nemaju spremnih i stručnih komisija za ispitivanje naših nastavnika. Stojan Novaković je njegovu Ekselenciju molio da ovoj nezgodi pomogne naredbom, da se naša školska svedočanstva, ili priznaju kod prosvetnih turskih vlasti, ili da se ispitivanje poveri srpskoj stručnoj školi u Turskom carstvu i Bogosloviji u Prizrenu. Njegova Ekselencija je rešila stvar naredbom, da se svedočanstva škola iz Srbije priznaju kod turskih prosvetnih vlasti, kad god imaju potvrdu ili Carsko Otomanskog poslanstva u Beogradu ili Carsko Otomanskog Ministarstva inostranih dela u Carigradu i da se nastavnicima sa tako potvrđenim svedočanstvima u pogledu na sposob-

³² Rakić Milan (1985): *Konzulska pisma 1905-1911*, Prosveta, Beograd, fn 360.

³³ Šalipurović Vukoman (1972): *Kulturno-prosvetne i političke organizacije u Polimlju i Raškoj 1903-1912. godine*, Opštinska zajednica obrazovanja, Nova Varoš, 326-329.

nost, nikakve smetnje ne čine u otvaranju škola, pošto oni ispunje ostale zahteve čl. 129 Zakona o javnoj nastavi u Turskom carstvu, koje se odnose na program i dozvole za otvaranje škole. To svoje rešenje Njegova Ekselencija, saopštava pismima muarif-mudirima (prosvetnim nadzornicima) u vilajetima Kosovskom i Bitoljskom. Time se rešava spor o svedočanstvima i ispitima, po nas sasvim povoljno. Ako bi se dogodilo da se kojem nastavniku, sa svedočanstvom potvrđenim ne bi dopustilo da otvori školu, pošto bi ispunio sve što naređuje član 129. Carsko otomanskog Zakona o javnoj nastavi na šta treba obratiti pažnju, neophodno je odmah obavestiti (Stojana), kako bi mogao kod Ministarstva prosvete potrebne korake učiniti³⁴.

Ministarstvo je previdelo dve važne činjenice, koje iz osnova menjaju vid i značaj celog pitanja o potvrđivanju diploma. Učitelji koji imaju potvrđene diplome u jednom vilajetu, moraju kada se premeste u drugi vilajet overiti svoje diplome u tom vilajetu, bez obzira na ranije potvrđene. Znači da učitelje iz Solunskog i Bitoljskog vilajeta, ne možemo upotrebiti u Raško-prizrenskoj eparhiji, sem ako se potpuno odrekemo dosadašnjeg principa. Princip kojim se do sada rukovalo bio je: pravo na učiteljstvo ne daje potvrda muarifata, nego postavljene Mitropolitovo. Znači da učitelji koji imaju potvrđene diplome, ne smeju ih u principu podneti vlastima, niti na osnovu potvrđenih diploma tražiti dozvolu za učiteljovanje. Prema tome premeštajem učitelja iz Bitoljskog, Solunskog i Skopskog rejona, ništa se ne postiže, sem ako potpuno ne napustimo dosadašnji princip i mitropolitске privilegije, a u tom slučaju bolje je ostaviti u ovoj eparhiji dosadašnje učitelje, pa im dopustiti da kod vlasti overe svoje diplome, nego uzalud pomerati sa svojih mesta, jednu masu učitelja i izlagati se dodatnim troškovima. Uzalud je govoriti o velikim troškovima, rastrojstvu i nezadovoljstvu, koje bi izazvalo premeštanje učitelja (u ovoj eparhiji ima učitelja sa nepotvrđenim svedodžbama 60-80, i sve njih po nameri Ministarstva treba premestiti), jer već gornji primeri pokazuju da od nameravanog koraka Ministarstva ne može biti koristi i da se na taj način ne može postići ono što se želi³⁵.

Kada je reč o učiteljskim diplomama, Kraljevski konzulat je obavestio MID, da su pojedini učitelji pozvani na suđenje, zbog neposlušnosti vlastima. Bili su pozvani samo učitelji, čije su diplome, po pregledu od strane ovdašnjeg dragomana nađene neoverene-pregled koji je Mitropolit odobrio. Učitelji nisu otišli na suđenje, jer im Mitropolit nije dozvolio i pozvao je samo protu i dragomana. Vlasti su tada izjavile, da će učitelje silom dovesti na suđenje, ako ne budu hteli doći na njihov ponovni poziv. Verovatno je da će pristupiti i samom zatvaranju škole, kao što je to već učinjeno u Vučitrnu i na taj način dovesti ovo pitanje u stanje, u kom je bilo pre proglašenja Ustava. "Sud je osudio na po dve lire novčane kazne, sa sudskim troškovima od 200 groša, kao i zabranom rada u školi ovdašnje učitelje: Jovana Popovića, Petra Lazića i učiteljicu Cvetu Milovanović, a zbog

³⁴ AS, MID PPO, 1890, red 7, f-8, Carigrad, 9. februar 1890.

³⁵ AS MID PPO, 1909, red P 1600, Priština, 18. avgust 1909.

neoverenih diploma od strane muarifa. Mitropolit je naredio osuđenim učiteljima da i dalje produže raditi, pošto presuda nije postala izvršna i da u propisanom roku podnesu žalbu na istinaf. Vlasti su izdale naredbe za pregled diploma i ostalih učitelja, kako ovih u Prištini, tako i onih po selima i ostalim varošima ovog sandžaka, i po svemu izgleda da će nastupiti jedno opšte optuživanje i osuđivanje u prvostepenom sudu svih učitelja, koji nemaju overene diplome. Ni na istinafu učitelji neće biti oslobođeni, nego će biti izloženi još većim troškovima, pa eventualno i gonjenju od strane vlasti, koje će se starati o izvršenju svojih presuda, što će ponovo izazvati komplikacije sa turskim vlastima”³⁶.

Zaključak

Da bi se onemogućilo prosvjećivanje i nacionalno osveščivanje srpskoga naroda, saglasno aktuelnim i političkim državnim potrebama Turske, zahtevi prema srpskim školama propisivani su oštro, kako bi njihovo prihvatanje značilo gubljenje nacionalnog identiteta. To stanje je bilo prisutno sve do samog oslobođenja (1912). Od ratova 1876-1878. godine, pa do osnivanja srpskog konzulata u Prištini, 1899. godine, kada je Srbija preuzela isplatu plata učitelja, materijalni položaj istih bio je veoma težak. Bez obzira na stručno obrazovanje i usavršavanje, često se dešavalo da učiteljske plate budu nejednake, što je izazivalo nezadovoljstvo učitelja, međusobne sukobe, kao i česte molbe za povišice i izjednačavanje.

Važan aspekt prosvetnog delovanja je usavršavanje učitelja, koje je bilo nejednako u različitim krajevima, bio je različit stepen motivisanosti i zainteresovanosti učitelja na vlastito stručno usavršavanje. Sreski školski nadzornik, obilazio je najmanje dva puta u godini narodne škole, starajući se da dobro upozna nastavne prilike i da sklanja smetnje u školskom radu. Poučavao je prema potrebi nastave, učitelje narodnih škola, praktičnom školskom radu i starao se o njihovom usavršavanju. Rad na usavršavanju je ulazio u ocenu rada učitelja, koja je uticala na materijalni i društveni status učitelja.

Spor sa najvišim turskim državnim organima vodio se najviše oko regulisanja učiteljskih diploma. Aktuelan problem, dobio je 1907. godine razmere oštrog sukoba državnih organa s jedne, i mitropolita, škola i srpskog stanovništva, s druge strane. Od učitelja su tražili da diplome o završenoj školi potvrđuju pred nadležnim vilajetskim organima u Skoplju, čime se temeljno menjala društvena pozicija srpskih škola. Takav odnos Turaka izazvao je veliku pometnju među učiteljima, što je uticalo na to, da su neke škole zatvarane, a učitelji maltretirani. Svi ti problemi su se odrazili na učiteljsko pitanje, koje je ostalo nerešeno sve do oslobođenja Kosova i Metohije, što je naravno imalo za posledicu i neadekvatan vaspitno-obrazovni sistem.

³⁶ Vojvodić Mihailo (2014): *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903-1914*, knj. 3, sv. 4, fn 239-240.

Literatura

- Dobrić Vučina (2010): *Prosvetiteljstvo i školstvo u Starom Kolašinu*, Zubin Potok.
- Đorđević Zoran (1993): *Političko-prosvetna delatnost Srbije na Kosovu i Metohiji u 19. i početkom 20. veka*, Prizren.
- *Kosovo i Metohija u srpskoj istoriji* (1989): Beograd.
- Kapetanović Stojan (1927): „Srpske škole i učitelji u J. Srbiji 1890. godine“, *Južni pregled*, 1/5-6, 96, 100.
- Milenović Živorad (2013): *Nastavnik u inkluzivnoj nastavi*, Zadužbina Andrejević, Beograd.
- Milenović Živorad (2011): „Inclusive Education as a consequence of the globalisation process“, *Metodicki obzori*, 6/12, 73–79.
- Milenović Živorad (2011): „Stil vodstva nastavnika inkluzivne nastave“, *Život i škola*, 57/25, 154-166.
- Nedeljković Slaviša (2012): *Srbija i Kosovo i Metohija kulturno-prosvetni i nacionalni rad od 1856. do 1897. godine*, Filozofski fakultet, Niš.
- Nikolić Olga (1996): „Prava i dužnosti učitelja u Staroj Srbiji i Makedoniji“, *Baština*, 7/1996, 123, 130, 133.
- Petković-Popović Radmila, Šalipurović Vukoman (1970): *Srpske škole i prosveta u zapadnim krajevima Stare Srbije u 19 veku*, Priboj.
- *Spomenica četrdesetogodišnjice muške gimnazije u Skoplju 1894-1934*: Skoplje.
- Stijović Milun (2011): „Srpsko školstvo na Kosovu i Metohiji prema izveštajima srpskog konzulata u Prištini“, *Kosovsko-metohijski zbornik*, 4/2011, 231.
- Tasić Zorica (1996): „Obrazovanje i usavršavanje učitelja osnovnih škola od 1918. do 1921. godine u Kosovskoj Mitrovici“, *Učitelj časopis*, 53/54/1996, 9-11.
- Tasić Zorica (1991/92): „Obrazovanje i usavršavanje učitelja osnovnih škola na Kosovu i Metohiji u predratnoj Jugoslaviji (1918-1941)“, *Zbornik radova filozofskog fakulteta u Prištini*, 392.
- Ćunković Srećko (1971): *Školstvo i prosveta u Srbiji u 19. veku*, Beograd.
- Čanović Svetozar (1967): *Specifični problemi nastave u školama Kosova i Metohije*, Zajednica naučnih ustanova Kosova i Metohije-studije, Priština.
- Čolić Ljiljana (2018): *Carigradski glasnik svetilnik srpstva u vekovnoj tami*, Zavod za udžbenike, Beograd
- Šalipurović Vukoman (1972): *Kulturno-prosvetne i političke organizacije u Polimlju i Raškoj 1903-1912. godine*, Opštinska zajednica obrazovanja, Nova Varoš.

Neobjavljeni izvori

- Arhiv Srbije: Ministarstvo inostranih dela Prosvetno-propagandno odeljenje
- Varia

Objavljeni izvori

- Vojvodić Mihailo, Aleksić-Pejković Ljiljana (2010): *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903-1914*, knj.3, sv.1/1, SANU, Beograd
- Vojvodić Mihailo (2014): *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903-1914*, knj. 3, sv. 4, SANU, Beograd.
- Radenić Andrija (1991): *Dokumenti o spoljnoj politici Srbije 1903-1905*, sv.1, Beograd.
- Rakić Milan (1985): *Konzulska pisma 1905-1911*, Prosveta, Beograd.
- DŽambazovski Kliment (1986): *Građa za istoriju makedonskog naroda iz Arhiva Srbije*, Tom 4, Knjiga 2 (1886-1887), Beograd.
- DŽambazovski Kliment (1988): *Građa za istoriju makedonskog naroda iz Arhiva Srbije*, Tom 5, Knjiga 1 (1890), Beograd.

Mirjana Simić

UDC 323.1(=163.41)(497.115)"1878/1912"

373.3/.4(497.115)"1878/1912"

37.011.3-051(497.115)"1878/1912"

DOI: 10.5937/MegRev2102205S

Expert article

Received 15.04.2021.

Approved 20.04.2021.

REGULATION OF TEACHERS' SALARIES AND VERIFICATION OF CERTIFICATES IN KOSOVO AND METOHIJA IN THE PERIOD FROM 1878 TO 1912

Summary: *The position of the Serbian schools and teachers in Kosovo and Metohija was harsh and insecure due to constant attack and criticism from the Turks and Albanians. The Turkish government considered the teachers to be the people actively working on achieving Serbian national interests, and the schools were believed to be places where the utmost authority of the Turkish government and state is being constantly undermined. Educational politics sought to make schools places where students and bearers of national cultural prosperity are educated. Perceived this way, elementary school and conception of education and upbringing, instigated high demands from future educators. Teachers were required to be both transmitters of knowledge as well as the national workers and educators. Unable to start fundamental social changes, teachers focused their social work on awakening national consciousness and preserving school self-government based on the privileges of the Patriarchate and on informing the Consulate about all events in their area. Serbian government used their reports for official protests in front of Turkish Porta as well as for informing the world public about the position of their countrymen in Ottoman Empire. Thus, most of all, the Turkish state authorities challenged the work permit of Serbian schools. Teachers had to confirm their school diplomas before the competent authorities in the town of Skoplje, which fundamentally changed the social position of Serbian schools.*

Keywords: *Teachers, Verification of certificates, Patriarchal privileges, Work permits, Archbishop Nićifor*